

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ ДО ГУМАНІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розглядаються актуальні проблеми підготовки майбутніх вихователів в умовах реформування системи дошкільної освіти. Гуманістичне виховання автор розглядає як взаємодію педагога і дитини на засадах гуманістичних цінностей.

Ключові слова: підготовка педагогічних кадрів; гуманістичне виховання; педагогічна взаємодія; діти дошкільного віку.

В Україні за час проведення соціально-економічних реформ державна освітня політика зазнає кардинальних змін. Триває процес становлення нових парадигм освіти, орієнтованих на входження нашої країни у світовий освітній простір, поглиблюються тенденції диференціації освіти, реформуються освітні заклади, розробляються нові концепції та програми навчання і виховання. Реалізація принципу варіативності дає можливість педагогічним колективам навчально-виховних закладів обирати і конструювати педагогічний процес за будь-якими моделями, відповідно до принципу варіативності концепції та програм виховання. Це супроводжується суттєвими позитивними змінами в педагогічній теорії та практиці: розробляються різні варіанти змісту освіти, використовуються зарубіжний досвід і модернізації освітніх структур; ведуться наукові розробки, обґрунтовуються нові педагогічні ідеї та технології, які практично впроваджуються у діяльність навчальних закладів.

Необхідність підвищення якості освіти, усвідомлення необхідності реформування роботи освітньо-виховних закладів викликає потребу в пошуках шляхів оновлення професійної підготовки педагога. Особливо значущим у сучасних умовах є формування компетентності педагога та його особистісно-професійних якостей.

Професійна готовність вихователя до реалізації завдань виховання в умовах реформування дошкільних навчальних закладів – одна з провідних проблем теорії і практики педагогічної освіти. У її вирішенні задіяно практично всі питання професійно-педагогічної підготовки педагога.

Перехід до особистісно орієнтованої освітньої парадигми вимагає визнання множинності цілепокладання в освіті. Поруч із соціальним замовленням, диктованим як об'єктивними тенденціями розвитку, так і соціальними очікуваннями громадян, джерелами визначення мети освіти виступають дитина як самоцінний суб'єкт дитинства та педагог як носій людської сутності, як особливий суспільний суб'єкт, який реалізує "сутнісну здатність до створення іншого" (О.Г. Асмолов). На різних етапах розгортання процесу виховання питома вага цих джерел змінюється: відбувається "сходження" від загальної соціальної настанови до особистісної, і провідна роль тут належить дитині й вихователю як головному учасникам педагогічного процесу (І.Д. Бех, В.Г. Кремень, О.Я. Савченко).

Розглядаючи дошкільний вік як період самоцінного розвитку особистості, вчені з цих позицій окреслюють цілісність процесу розвитку дитини в якості суб'єкта власного життя. Сутністю такого процесу є розвиток самою людиною власної природи, створення предметів культури, набуття кола значущих людей, виявлення себе перед самим собою [2]. Потреба у спілкуванні з дорослими розвивається протягом усього дошкільного дитинства, дорослий стає взірцем для наслідування. Як носій суспільно-історичного і культурного досвіду, а згодом – і моральний приклад, він має значний авторитет для дитини. Дошкільник чутливо ставиться до оцінки своїх вчинків, якостей, прагне до співпереживання і співучасті з дорослим, в усьому його наслідує. На такій взаємній довірі і будуватиметься гуманістичне виховання. Безперечно, від педагога, який прагне здійснювати позитивний вплив на дитину, вимагається багато знань, творчості і терпіння. Для дошкільника важливим є особливий зв'язок саме з вихователем, не лише тому, що в цьому віці дитина залежна від дорослого, а й тому, що взаємини з однолітками у неї ще є не досить встановленими. Винятковість взаємин вихователя з дитиною, яка потребує уваги особисто до неї, психологи називають "малим інтимним колом спілкування". Не випадково з усього дитинства найбільш яскраві спогади залишаються про його дошкільний період – час, коли дитина освоювала простір дитинства поступово і завжди "за руку" з дорослим.

Метою статті є висвітлення провідних тенденцій підготовки педагогічних кадрів до гуманістичного виховання дітей дошкільного віку в контексті сучасних концепцій та програм дошкільних навчальних закладів.

Важлива проблема психологічних і педагогічних досліджень та практики виховання – вибір оптимального для розвитку дитини виховання і навчання. Виховання і навчання повинні передувати розвитку, оскільки визначають його успішність за певних умов, створюють у дитини "найближчу зону розвитку" (процеси, які дитина здатна здійснювати лише в умовах співробітництва з дорослими). Інакше кажучи, це різниця між тим, що вона може зробити сама і що – за допомогою дорослих. Однак правильність виховання у тому й полягає, щоб бачити близькі можливості вихованця: те, що сьогодні він може робити з допомогою дорослого, завтра зможе зробити самостійно. Виховання і навчання, орієнтовані на "зону найближчого розвитку", випереджають розвиток дитини і сприяють йому. Водночас виховання повинно враховувати закономірності психічного розвитку дитини, її можливості. Виховання і навчання не можуть ставити перед дитиною завдань, які не відповідають рівню її розвитку.

Констатуючи хибність сучасної спрямованості багатьох батьків на раннє виявлення і розвиток у дітей таких бажаних батькам здібностей, варто нагадати, що кожен віковий період відзначений вибірковою чутливістю до різних видів навчання. Найявітіше сенситивні періоди учні пояснюють тим, що навчання найбільше впливає на ті психічні якості, які лише починають формуватися і які в цей момент можна спрямувати у потрібний бік. Змінити якість, що вже склалися і закрилися, значно важче.

Саме взаємини з дорослими в конкретному соціокультурному просторі переломлюються в особистості дитини у вигляді ставлення до них у потребі ідентифікувати себе з ними. Дорослими створюється смисловий простір цінностей, які значною мірою визначатимуть ціннісно-рефлексивний розвиток дитини і виявляться в неї згодом у дорослому віці. У концепції гуманістичного виховання ми виходимо з розуміння процесу формування особистості дитини як процесу становлення і розвитку взаємин дошкільника з дорослим. У цьому зв'язку виняткового значення набуває підготовка педагога до гуманістичної взаємодії педагога з дитиною.

Гуманістичне виховання будується як співробітництво, взаємодія дитини і дорослого у виховному процесі. Введене Л.С. Виготським поняття про "зону найближчого розвитку" позначає те, що дитина може робити під керівництвом дорослого, з його допомогою, вказівкою. Отже, в процесі гуманістичного виховання зона найближчого розвитку може розглядатися як зона розвитку дитячо-дорослого співтовариства. А взаємодія суб'єктів виховання – дитини і педагога в цій зоні визначає успіх виховання, його ефективний вплив на розвиток дитини.

Наукова розробка питань взаємодії виховання і розвитку актуалізується сьогодні у зв'язку з такою практичною потребою, як введення програм дошкільних закладів нового типу. На нашу думку, заслуговує на увагу той факт, що реалізація ідей гуманістичної взаємодії у концепції та програмах дошкільних закладів була започаткована вже в Концепції дошкільного виховання, розробленій тимчасовим науково – дослідним колективом "Школа" та Науково – дослідним інститутом виховання АПН СРСР (науковий керівник В.А. Петровський) у 1989 р., в якій була висунута особистісно орієнтована стратегія виховання [5]. У розділі "Виховання дошкільників" передбачалося формування ціннісних основ ставлення до дійсності: до природи, предметного світу, інших людей та самого себе. Виховання, навчання і розвиток дитини, за Концепцією, мають визначатися умовами її життя у навчальному закладі та сім'ї. Головними формами організації цього життя в дошкільному закладі були визначені гра і пов'язані з нею форми активності; заняття; предметно – практична діяльність.

Ідеї особистісно орієнтованого виховання дітей дошкільного віку були реалізовані також і в українських програмах виховання "Малютко", "Дитина", "Дитина в дошкільні роки". Ці програми, прийняті в 90-ті роки, вже відображали ідеї прийняття самоцінності дошкільного дитинства. Зазначимо, що вони були створені на засадах української системи виховання та результатах досліджень українських учених. Майже 20-річна апробація програм засвідчила їх доцільність. Нині вони оновлені відповідно до прийнятих правових та нормативних документів дошкільної освіти в Україні та положень Базової програми розвитку дитини дошкільного віку "Я у світі". Вважаємо, що питання про взаємодію програм в умовах варіативності змісту виховання і навчання має вирішуватися шляхом вибору дошкільними закладами в умовах демократичного розвитку національної системи дошкільної освіти.

Як зазначає О.Я.Савченко, гуманістична спрямованість є найвиразнішою ознакою мети нової освіти на філософському рівні [7]. Гуманізація є найсуттєвішою ознакою нового педагогічного мислення, яке стверджує полісуб'єктну сутність виховного процесу. Охарактеризуємо складові особистісної гуманістичної позиції педагога.

Гуманістична парадигма освіти передбачає множинність вражень, думок, цінностей, смислів, що виявляється реально можливим лише за умови включеності навчального процесу освітнього закладу в сучасний соціокультурний простір, який дозволяє особистості розвивати свій інтелектуальний і духовний потенціал у процесі гуманістично орієнтованої взаємодії в широкому соціально-освітньому середовищі. Очевидною є необхідність формування потреби і можливості висувати і коректувати цілі виховання і навчання за активної участі всіх тих дорослих і дітей, кого включає педагогічна система, створена для досягнення означених цілей. Реальна ситуація формування цілі не на абстрактному теоретичному, а на власне педагогічному рівні дозволяє педагогові відійти від "посереднього" бачення цілей і створити власну модель діяльності, яка заснована на особистісному підході до дитини. На думку І.А. Колеснікової, означене положення є важливим критерієм гуманізації освіти.

Гуманістичне виховання спрямоване на подолання суворо адаптаційної функції, притаманної авторитарному вихованню. Доведено, що розвиток особистості здійснюється в процесі соціалізації, яка розглядається, з одного боку, як засвоєння індивідом соціального досвіду, цінностей, норм, настанов, притаманних суспільству та соціальним групам, членом яких він є, а з іншого – як активне відтворення людиною системи соціальних зв'язків та соціального досвіду.

Перебудова виховання на гуманістичних засадах визначається зміною ціннісних настанов учасників освітнього процесу. Відтак, спрямованість майбутнього педагога на перетворення себе передбачає систему смислових настанов на організацію пізнавальної та інших особистісно-професійно значущих видів діяльності. Ціннісне ставлення до відповідного періоду життєдіяльності як до періоду "наближення" до висот професії визначає життєву позицію, перспективу на всіх етапах (рівнях) становлення і розвитку, оволодіння базовою основою особистісного становлення майбутніх педагогів і майбутньої професійної діяльності.

Ми розглядаємо гуманістичне виховання як найважливішу характеристику способу взаємодії педагогів і вихованців, що становить реально функціонуючу виховну систему. Гуманізм має стати цінністю, нормою і принципом педагогічної діяльності. Завдяки цьому педагог буде здатним формувати гуманістичні цінності в дітей. Характеризуючи роль гуманістичних педагогічних цінностей як головного чинника системи гуманістичного виховання, вчені особливою значення надають проблемі ціннісних орієнтацій педагога, які виконують роль своєрідної "аксіологічної пружини", активізуючи перехід теорії в практику. Однак загально визнане твердження про те, що гуманізм у вихованні потребує рівноправності вихователя і вихованців, позиції, за якої виключається грубе підпорядкування дитини волі дорослого, має бути науково обґрунтоване і конкретизоване для втілення у процес підготовки педагога.

Для здійснення умов гуманістичного виховання від педагога вимагається переосмислення своєї діяльності, створення її нових смислів, яке ґрунтується на розумінні того, що дійсно важливо для дітей, перегляді способів взаємодії дитини і педагога. Виникає проблема логіки професійної підготовки педагога, яка нині починається з теоретичного освоєння понять та законів, що гальмує формування гуманістичних педагогічних цінностей.

У гуманістично орієнтованому педагогічному процесі особистісний і професійний розвиток педагога взаємозумовлені і становлять цілісність. Особистісно-професійний ріст педагога є неперервним процесом розгортання особистісного і професійного потенціалу, що впливає на педагогічну діяльність, кінцевим результатом якого є створення умов для самореалізації вихованців. При цьому на розвиток особистості суттєвий вплив справляють не зовнішні чинники, а внутрішні суперечності особистісно-професійного зростання.

Стати суб'єктом своєї діяльності означає якісно освоїти цю діяльність, оволодіти нею і творчо ставитися до її здійснення. Визначення власної позиції, загалом, означає самостворення особистості в контексті професійної діяльності і вибудовування на цій основі професійної Я-концепції як динамічної сукупності смислових настанов особистості, спрямованих на себе як суб'єкт діяльності, стверджують психологи. Образ власного "Я" змінюється завдяки накопиченню теоретичних знань, роздумів про себе, свій життєвий шлях, своє покликання. Саме тому в підготовці педагога важливо забезпечити поруч з когнітивним розвитком формування адекватної особистісної регуляції. Для того, щоб бути дійсним суб'єктом педагогічної діяльності, потрібно мати прагнення і можливість транслювати в процесі виховання свою індивідуальність (О.Г.Асмолов)

Гуманістичний потенціал педагога – явище багатовимірне. Перший вимір його пов'язаний із подоланням відчуження від дитини. Другий – осмислення виховної системи як системи синергетичного рівня, тобто розуміння дитини як складної саморганізованої системи, що вимагає беззаперечного прийняття, терпимості, педагогічної віри в її індивідуальну неповторність. Третя складова гуманістичного потенціалу педагога – гуманістичний характер організації життя дітей, створення для них ситуацій успіху, що дозволяє подолати шаблони одноманітності традиційного освітнього закладу (І. Колесникова). Отже, гуманізація освіти передбачає новий тип професійного мислення і поведінки педагога, заснований на особистісно-гуманних цінностях. У поняття "особистісна професійна педагогічна позиція" ми включаємо систему ціннісних гуманістичних ставлень педагога до дітей, до педагогічної діяльності, до самого себе.

Висновок. У професійній підготовці майбутніх вихователів потрібно враховувати те, що у структурі ціннісних орієнтацій педагога пріоритетне місце мають гуманістичні цінності самоприйняття та прийняття особистості дитини. Це установка на дитину як на самоцінність, її розуміння і прийняття; здатність здійснювати різні види міжсуб'єктної діалогічної взаємодії; ставлення до себе як суб'єкта гуманістичних перетворень педагогічного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асмолов А. Г. Психология личности / Асмолов А. Г. – М. : Изд. Моск. ун-та, 1990. – 367 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – 1999. – № 1. – С. 6-19.
3. Бех І. Д. Нова педагогічна позиція як предмет наукового осмислення // Проблеми професійної підготовки вчителя школи майбутнього : зб. м-лів Всеукр. н.-пр. конференції. – Мелітополь, 2002. – Т. 1. – С. 4-14.
4. Колесникова І. А. Педагогическая реальность в зеркале межпарадигмальной рефлексии / Колесникова И. А. – СПб. : СПб ГУПМ, 1999. – 242 с.
5. Концепция дошкольного воспитания (В.А. Петровский, В.В.Давыдов, А.М. Винградова и др.). – М.: ВНИК "Школа", 1989. – 36 с.
6. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору : [монографія] / Кремень В. Г. – К. : Педагогічна думка, 2009. – 529 с.
7. Савченко О.Я. Новий етап розвитку шкільної освіти і підготовка майбутнього вчителя / О. Я. Савченко // Шлях освіти. – 2003. – № 3. – С. 2 – 7.